

V. Attitűdök

A 2018. évi országgyűlési választás*

Tóka Gábor

10.61501/TRIP.2018.19

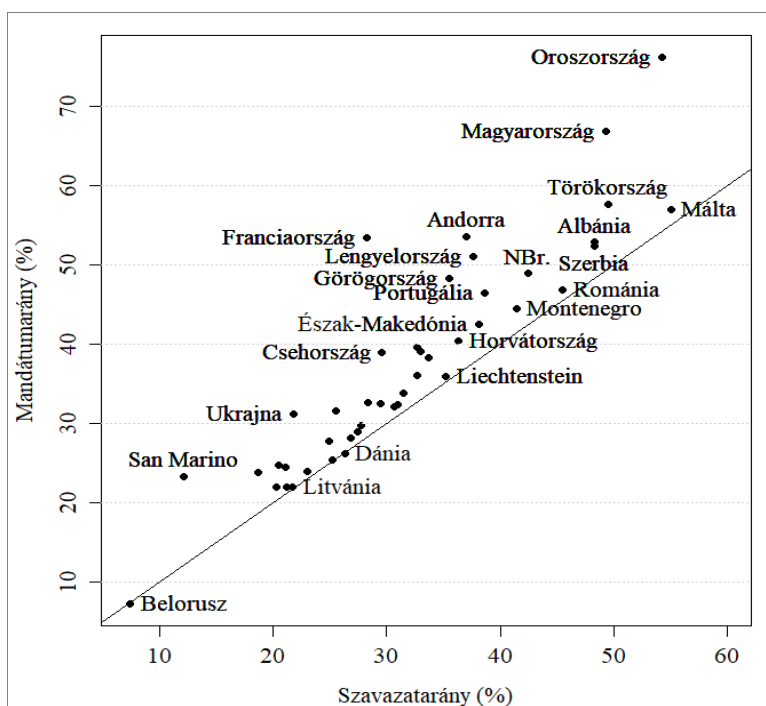
A 1988–1990-es rendszerváltoztatást követő nyolcadik országgyűlési választást 2018. április 8-án tartották Magyarországon. Földünk mikroállamokat meghaladó méretű demokráciái között példátlanul, harmadik egymás követő alkalommal nyerte el egyetlen párt a parlamenti mandátumok kétharmadát, igaz, a nem mérhető támogatottságú KDNP-vel önként megosztva a mandátumokon. Összehasonlításképpen, Nagy-Britanniában az elmúlt kétszáz évben összesen két parlamenti választáson állt elő kétharmados mandátum-többség, a világháború után évtizedekig egy párt(szövetség) által dominált Japánban, Németországban és Olaszországban pedig egyszer sem. Szabad, kompetitív választásokon a volt kommunista országokban sem fordult ez elő, még az 1990-től egészen a mai napig ugyanazon egy párt által kormányzott Montenegróban sem. A kivételes esemény fontosságát növeli, hogy Magyarországon a képviselőház minősített többsége egyszeri döntéssel megváltoztathat bármely törvényt és az alkotmány bármely pontját. Ebben az értelemben a parlamenti választás immár harmadszorra adott korlátlan hatalmat egy párt kezébe.

Mint az *I. ábra* is igazolja, egy párt ötven százalék közeli szavazataránya szabad és tisztességes választásokon nem túl gyakori, de – mint a 2017-es máltai parlamenti választáson a Munkáspárt által elért 55 százalék jelzi – korántsem elképzelhetetlen eredmény. Kétharmados vagy ahhoz közeli mandátumarányra, illetve egy alkotmányt önmagában megváltoztatni képes testületnek az arányos képviselettől jelentősen eltérő szabályok szerinti megválasztására viszont jellemzően csak autoriter rendszerekben találunk példát. Ez megkerülhetetlenné teszi a politikai rendszer demokratikus jellegére vonatkozó kérdéseket, ám erre nem térek ki részletesen, mivel a nemleges választ sokoldalúan indokolják a választás és a kampány törvényes rendjét felügyelő

* Köszönetet mondok *Róna Dánielnek*, aki megosztotta velem az 1990 és 2010 közötti magyar pártpreferencia-vizsgálatok havi idősoros adataira vonatkozó gyűjteményét.

szervezetek pártos elfogultságával, az egyes pártok kampányait támogató tartalmak terjesztésére fordított állami pénzeszközök szélsőséges egyenlőt-lenségére vonatkozó, másutt már szakavatottan összefoglalt megfigyelések (OSCE/ODIHR, 2018).

1. ábra. A legnagyobb parlamenti párt eredménye a legutóbbi parlamenti választáson Európa összes országában

Megjegyzés: az ábrán 44 szuverén ország adatai egy-egy pontként jelennek meg, de esztétikai okokból csak a nagy átlagtól ilyen-vagy olyan irányban eltérő országok nevei láthatók. (Grönland, Hongkong és hasonló területek forrásaimban előforduló választási adatainak bemutatását a tanulmányban végig mellőzöm.) Az ábrát átlósan keresztező vonal a szavazat- és a mandátumarány tökéletes egyenlőségét jelző pontokat köti össze. Az autokratikus Belorusz azért mutat a legnagyobb párt választási eredménye szempontjából meglehetősen kétséges képet, mert ott a parlamenti mandátumok túlnyomó többségét formálisan független képviselőjelöltek szerzik meg.

Az adatok forrása: a <http://www.parties-and-elections.eu> weboldal, amely megadja az elsődleges források (jellemzően a nemzeti választási bizottságok weboldalai) címét is.

A jelen fejezet ezért inkább a 2018-as választási eredmények és választói viselkedés legfeltűnőbb vonásait érintő számszerűsíthető leírásokra, összehasonlításokra és magyarázatokra koncentrál. A választási eredmények rövid áttekintése után részletesebben elemzem a választási részvétel meglepő mértékét és ennek szóba jövő okait. Ezt követően idősorokkal érvelek a pártnépszerűségek 2014 utáni alakulásának egy sajátos magyarázata mellett, majd elemzem a választási rendszer hatását. A 2018-as választási eredményekkel kapcsolatban saját adatbázisomra hagyatkozom, amit részletes dokumentációval és forráskritikai megjegyzéseimmel együtt közzétettem.¹

1. A választási eredmények

Az 1. táblázat időben és a két szavazat között összehasonlítható módon mutatja be a 2010–2018-as választási eredményeket. Itt ezért eltekintek a minden választókerületben legfeljebb egy jelöltet indító MSZP–P- és DK-listák közötti és a mandátumot nem szerző „egyéb” pártok két nagy csoportján belüli distinkcióktól, valamint a 2010-ben még nem létezett levélszavazatoktól. A legérdekesebb jelenség a mandátummegoszlás viszonylagos állandósága. Bár 2010 és 2014 között 9-9,5 százalékkal csökkent a Fidesz szavazataránya, és enyhén nőtt az ellenzéki szavazatok koncentrációja, a párt mandátumaránya szinte változatlanul magas maradt a választási szabályok 2011–2013-as változásai folytán (Tóka, 2014).

2014 és 2018 között mindennek a fordítottja történt: alig változtak a szabályok, viszont jelentősen növekedett az ellenzéki szavazatok szétaprózódása, miközben közel 4 százalékkal nőtt a Fidesz szavazataránya a magyarországi lakcímmel rendelkezők körében. Ráadásul a táblázatból elhagyott, és 96 (2014-ben 95) százalékban a kormánypárt támogató levélszavazatok aránya is a 2014-es 2,4 százalékról 4,6 százalékra nőtt az összes érvényesnek minősített listás szavazat között. Ám a Fidesz–KDNP mandátumaránya mégsem nőtt 2014-hez képest, mivel az ellenzék, bár rendkívül részlegesen, de alkalmazta a többségi irányba húzó választási rendszer kézenfekvő ellenszerét, az egyéni választókerületi jelöltek indításának koordinálását és a taktikai szavazást (Kmetty, 2018, Tóka, előkészületben).

Pusztán a szavazatszámokat nézve – és eltekintve az MSZP–P és a DK közötti szavazattranszferek elemzésétől – a Jobbik egyéni kerületi jelöltjei voltak ennek a fő haszonélvezői. Mivel ők szinte kivétel nélkül mindenütt második helyen végeztek ott, ahol a többi ellenzéki párt támogatói jelentősebb arányban átszavaztak rájuk, ezért e nyereség hatása duplán jelentkezett,

¹ Lásd a <https://tinyurl.com/yeh8q2d5> internet címen.

egyrészt a Jobbik extra-töredékszavazataiban, másrészt a Fidesz „győztes-kompenzációs” szavazatainak – valamennyi ellenzéki párt számára előnyös – csökkenésében.

1. táblázat. Közös nevezőre hozott országgyűlési választási eredmények, 2010–2018 (százalék)

	Listás szavazatok			Egyéni választókerületi szavazatok			Mandátumok		
	2018	2014	2010	2018	2014	2010	2018	2014	2010
Fidesz–KDNP	47,4	43,5	52,7	47,9	44,1	53,6	66,8	66,8	68,1
Jobbik	19,8	20,7	16,7	23,2	20,4	16,4	13,1	11,6	12,2
MSZP és szövetségesei*	18,0	26,2	19,3	17,6	26,8	21,3	14,6	19,1	15,3
LMP	7,3	5,5	7,5	5,7	5,0	5,1	4,0	2,5	4,1
Egyéb politikai pártok**	5,6	–	3,6	3,1	–	2,4	0,5	–	–
Egyéb pártok***	1,3	3,7	0,3	1,4	3,4	0,6	–	–	–
Független jelöltek	–	–	–	1,0	0,3	0,7	0,5	–	0,3
Német nemzetiségi lista	0,5	0,2	–	–	–	–	0,5	–	–
Roma nemzetiségi lista	0,1	0,1	–	–	–	–	–	–	–
Egyéb nemzetiségi listák	0,1	0,1	–	–	–	–	–	–	–
Összesen (N)	5 507 258	4 918 934	5 132 531	5 504 530	4 908 608	5 114 570	199	199	386

* 2018-ban az MSZP-Párbeszéd közös lista és a vele választási szövetségben szereplő DK, 2014-ben az „Összefogás” ötpárti (MSZP, DK, Együtt, PM, MLP) közös lista, 2010-ben MSZP.

** 2018-ban Momentum, MKKP, Együtt, 2010-ben MDF és a Civil Mozgalom.

*** A jelöltállításon túli látható politikai tevékenységet nem végző pártok.

Forrás: a magyarországi lak- vagy tartózkodási címmel rendelkező választópolgárokra, az első vagy egyetlen fordulóra vonatkozó számítások a www.valasztas.hu oldalai alapján.

A Jobbik maga egy egyéni kerületi győzelmet és talán két listás mandátumot köszönhetett az átszavazásnak, amelyek egyébként a Fideszhez kerültek volna.² Az LMP maximum egy listás mandátumot veszthetett amiatt, hogy listás szavazói egy része a helyben esélyesebbnek tartott ellenzéki jelöltre szavazott át: ugyanakkor viszont nyert is egy egyéni kerületet az átszavazások miatt. A baloldali ellenzék erős földrajzi koncentráltsága miatt a Jobbiknál messze több, legalább 10 extra egyéni kerületi mandátumot szerzett a szavazatkoordináció révén. Mindez persze csak árnyalni tudta a Fidesz kétharmados mandátumtöbbséget eredményező sikerét. Ez utóbbi pedig már továbbvezet a választási eredmények következő paradox jelenségéhez.

2. Részvételi rekord

Az ellenzék halmozottan hátrányos helyzete ellenére a rendszerváltás óta soha nem vettek részt olyan sokan egyetlen politikai eseményen sem, mint a 2018-as országgyűlési választásokon. A korábbi választásokkal való százalékos összehasonlítás során indokolt az óvatosság. Például a Nemzeti Választási Iroda 2018-as beszámolója alapján elterjedt 69,73 százalékos szám nem vehető egybe a 2002-es választások második fordulójában regisztrált, és azóta is rekordnak számító, 73,51 százalékos részvételi aránnyal. Ennek egyik oka az, hogy az utóbbi szavazást az akkori 176 egyéni választókerület közül csak a viszonylag szorosabb versenyt hozó 131-ben kellett megtartani, ráadásul olyan rendhagyó körülmények között, amikor az országosan is rendkívül szoros első forduló eredmény, illetve az azt követő területileg koncentrált kampányhajrá szeptikven megnövelték e 131 választókerületben a részvételi kedvet.

De még a 2002-es első forduló 70,53 százalékos részvételi aránya sem hasonlítható össze a 2018-as teljes választónépesség adataival. Ez utóbbi ugyanis már magában foglalja azt a 378 449 magyarországi lakcímmel nem rendelkező kettős állampolgárt is, aki a 2011–2013-as új választási törvények alapján jutott szavazójoghoz. 2018-ban pedig a levélszavazók részvételi aránya csak 59,58 százalékos volt, jóval elmaradva a 2014-es 66,14 százaléktól.³

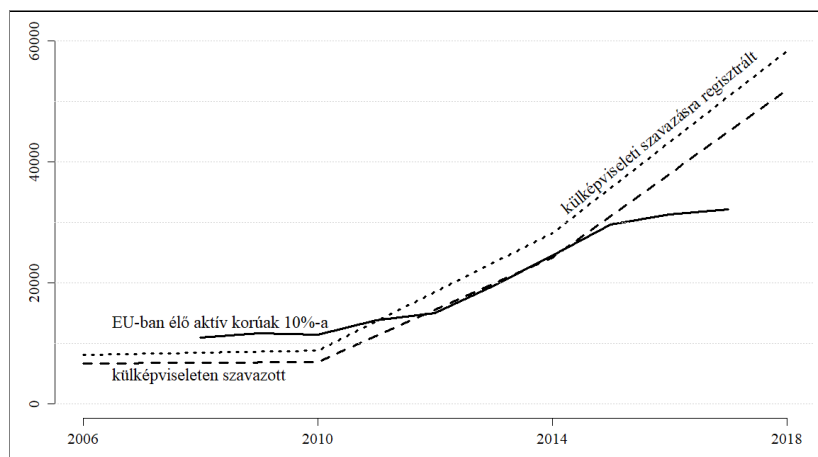
A Magyarországon élő polgárok ezzel szemben a 2002-es csúcst is meghaladó mértékben vettek részt a 2018-as választáson. Igaz, a hazai lak- vagy

² Bizonytalanságot érzékeltetve írok a taktikai szavazás hatásáról a listás mandátumokra, mert egy-egy párt feltételezett szavazatváltásainak hatása a mandátummegoszlásra csak úgy számítható ki, ha tudjuk, hogy más pártok szavazatait milyen arányban befolyásolta volna a változás.

³ <http://www.valasztas.hu/dyn/pv18/szavossz/hu/levjkv.html>,
<http://www.valasztas.hu/dyn/pv14/szavossz/hu/levjkv.html>.

tartózkodási címmel rendelkezőknek a Nemzeti Választási Iroda által közölt 70,22 százalékos részvétele csak a 2014-es 61,73 százalékkal egybevetve tűnik drámainak, és még a 2011 előtt alkalmazott számítási mód alapján adódó 70,25 százalék részvétel is elmaradt a 2002-es első forduló 70,53 százalékos részvételi arányától.⁴ Csakhogy 2018-ban körülbelül 400 ezerrel magasabb volt a választás napján életvitelszerűen külföldön tartózkodó felnőtt állampolgárok száma, mint 2002-ben, márpedig tőlük egy jelentős utazást követel meg a választási részvétel. A 2. ábra azt mutatja, hogy az EU/EFTA-államokban élő magyar választópolgárok Eurostat által becsléselt száma körülbelül 10 százaléknak felel meg a külképviseleti szavazók száma, ami – az Eurostat-adat hibái (Előd, 2018) és az OECD (2018) becslésének fényében – az összes külföldön élő magyarok talán 5 százaléka lehet.

2. ábra. A külképviseleten szavazó és a más EU/EFTA-államban tartózkodó aktív korú magyar választópolgárok száma, 2006–2018

Forrás: Eurostat (2018), MTI (2010), www.valasztas.hu.

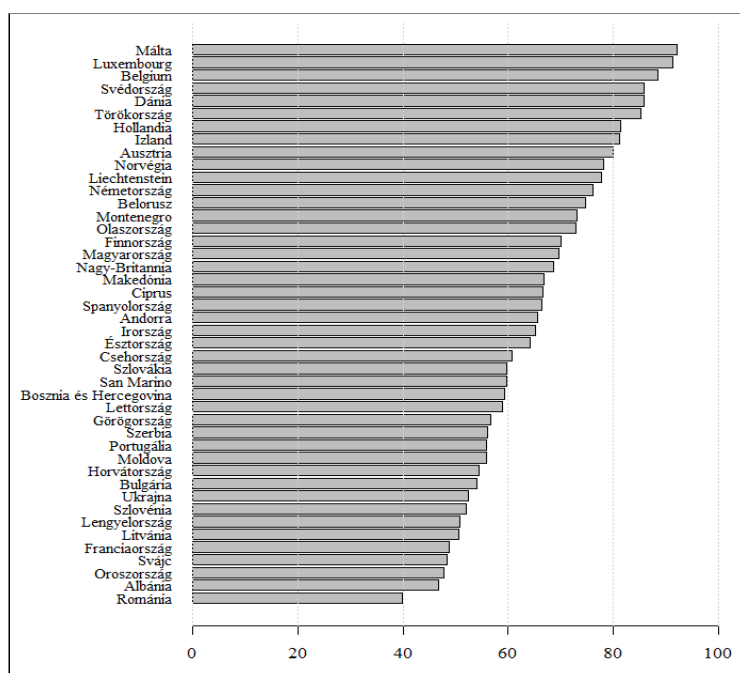
Leginkább tehát úgy ítéltjük meg a magyarországi lakcímmel rendelkező állampolgárok 2002-es és 2018-as részvételi kedve közötti különbséget, ha a

⁴ A magyarországi vagy külképviseleti szavazókörökben átjelentkezéssel, személyesen szavazók számát ez a számítási mód azoknak a szavazóköröknek a szavazáson *megjelentek* számára vonatkozó adataira alapozza, ahol ők fizikailag részt vettek a szavazáson. Az NVI a 2013-as választási eljárási törvény nyomán az ő szavazataikat *számláló* szavazókörökbe megérkezett – érvényes vagy érvénytelen – szavazólapok száma alapján becsüli meg, szemben azzal, ahogy a lakóhelyük szerinti szavazókörben szavazók részvételi arányát számítják ki.

2018-as résztvevők számából kivonjuk a külképviseleten szavazók számát (hiszen 2004 előtt erre eleve nem volt lehetőség), a jogosultak számából pedig azt a nagyjából 400 ezer főt, akivel azóta nőtt a tartósan külföldön élők száma. Ebben az esetben a 2002-es 70,53 százalékkal szemben immár egy 73,26 százalék körüli 2018-as belföldi részvételi arány áll.

A hazai szavazók ilyen arányú 2018-as részvétele magyarázatot kíván: ellentmond annak a csökkenő tendenciának, amely a magyar országgyűlési választásokon 2002 óta, kelet-közép-európai környezetünkben a kilencvenes évek óta, a tágabb Európában pedig nagyjából a hetvenes évek óta tart, és annak a várákozásnak is, hogy egy ennyire előre lefutott verseny kilátása aligha segíthet a részvételnek. Magyarországon a politikai részvétel mértéke általában is alacsony, és a megelőző két évtizedben a választásokon európai összehasonlításban is legfeljebb közepes volt (Tóka, 1998, 2006). Ennek ellenére a 2018-as magyar adat a magasabbak közé tartozik a kortárs Európában (3. ábra).

3. ábra. Részvételi arány a legutóbbi parlamenti választáson (százalék)

Forrás: <http://www.parties-and-elections.eu>.

Nemzetközi empirikus vizsgálatokból jól ismert, hogy mi növelheti a választási részvételt: *A*) egy szorosnak látott verseny; *B*) a magasnak hitt tét; *C*) a részvétel alacsony személyes költsége (illetve megfordítva, a távolmaradás magas ára); *D*) az erős állampolgári kötelességtudat; és *E*) a mindezek hiányát is pótolni képes erős választási mozgósítás (lásd például *Blais, 2000, Franklin, 2004*). Ami keveset tudunk arról, hogy miként áll Magyarország a *D*) tényező tekintetében, nem ígér túl sokat, és semmi esetre sem tűnik alkalmasnak a 2014 és 2018 közötti markáns részvételnövekedés értelmezésében. A részvétel költségei tekintetében nem áll rosszul az ország egy nemzetközi összehasonlításban, de nem jobb Európa zöménél (*Tóka, 2006*), 2014 óta pedig inkább csak a növekvő kivándorlás okozta költségnövekedés tűnik szembe. A politikai hatalom viszonylag erős koncentráltasága és az inkább többségi jellegű választási rendszer miatt a magyar választások tétjei tényleg szokatlanul magasak. 2002 óta azonban felettebb meggyengült a választópolgárok hite a választási részvétel hatékonyságában (*Tóka, előkészületben*), és kiemelkedő, a 2002. évvel legalábbis vetekedő választási részvételt semmiképpen nem ígért.

A közvélemény alighanem szorosabb választási eredményt várt 2018-ban, mint amivel a választások estéjén szembesült, hiszen a szavazóikat mozgósítani igyekvő pártok, és az egyikhez vagy másikhoz közelálló szakértői becslések egyaránt arról szóltak, hogy bármennyivel vezet is a Fidesz a közvélemény-kutatásokban, mégsem valószínű, hogy kétharmados mandátumtöbbségre tenne szert. Az azonban nem hihető komolyan, hogy igazán szoros, kiélezett választási küzdelmet várt volna a közvélemény 2018-ban: a tényleges közvélemény-kutatási eredmények a választást megelőző években stabil és elsőprő kormánypárti előnyt mutattak (lásd később az *5. ábrát*).

Kizárásos alapon marad az, hogy az *E*) tényező magyarázhatja a meghökentően magas választási részvételt. A választási mozgósítás terén valóban történt is valami rendhagyó Magyarországon 2014 és 2018 között, aminek elvben komoly hatása lehetett. 2015 tavaszától kezdve a Fidesz politikai kommunikációjában egy vadonatúj közpolitikai téma – a menekültválság és tágabban az EU-n kívülről érkező bevándorlók kezelése – került a középpontban. A magyar történelemben addig ismeretlen nagyságú propaganda-kampány indult, részben a kormányzat által fizetett, szinte minden szóba jövő felületen megjelenő hirdetésekben, részben pedig a Fidesz és/vagy a kormányzat által hírszerkesztési gyakorlatában befolyásolt médiumok hír- és közéleti műsoraiban a kérdés fontosságának drámai kiemelésére, a Fidesz álláspontjának kedvező bemutatására, illetve az ellenzéki állásponttal kapcsolatos dezinformációra. A menekültügyel és a bevándorlással kapcsolatos kampány aztán a 2018-as választások idején a „Stop Soros” kampányban

folytatódott, ami a Fidesz – jelentős állami hirdetőtevékenységgel és önkormányzatok sorának részvételével is támogatott – választási kampányának fő, sőt majdnem kizárólagos témájává vált. Az ellenzék reakciója kezdetben a párt ideológiai orientációjától függően változó volt, később azonban jobbra a hallgatás lett, ami – a Jobbik és néhány e tekintetben elhanyagolható jelentőségű kisebb párt (MKKP, MLP) kivételével – a 2016. októberi „kvótareferendum” bojkottjában is megtestesült.

Az ellenzéki reakciók, illetve a közvélemény menekültellenes részének hétköznapi reakciójáról hozzáférhető személyes tapasztalatok alapján valóban hihető az, a 2018-as választásokról szóló kommentárokban léptenyomon megjelenő gondolat, miszerint ez a kampány jelentős számban szerzett új szavazókat a párt számára, nem utolsósorban a választásokon korábban esetleg részt sem vevő állampolgárok körében. Lévén a téma a közösségi médiában is bárki számára láthatóan felkeltette a közvélemény egy részének érdeklődését – a 2016. október 2-i népszavazás, a 2017-es nemzeti konzultáció, majd pedig a 2018-as választás kontextusában is –, nem ésszerűtlen a hipotézis, hogy esetleg ezek az érzelmi tónusuk intenzitásában és negatív előjelében, narratívájuk és ellenségképük dramatizáltságában, legfőképpen pedig az erőfeszítések nagyságában rendkívüli kampányok állhattak a 2018-as választáson megnövekedett részvétel mögött.

Érdemi kísérleti bizonyítékok hiányában azonban legalább korrelációkon érdemes tesztelni a hipotézist. A nehézség itt az, hogy az országban szinte mindenki, és igen hosszún időn át befogadója volt ugyanazon kampánynak, ezért csak eleve előítéletes szemlélők számára lehet magától értetődő, hogy milyen csoportok fokozódó Fidesz-szimpatíája igazolná a kampány hatását. Tudjuk, hogy 2018-ban jóval többen (az összes belföldi választásra jogosult 32,9 százaléka) szavaztak a Fidesz listára, mint 2014-ben (amikor csak 26,6 százalék tette ugyanezt), és ez a különbség valóban meg is magyarázhatná a 2014 és 2018 közötti részvételnövekedés zömét: de miként köthetnénk a Fidesz-szavazatok növekedését a menekült- és bevándorlókérdésre adott egyénenként más és más reakcióhoz?

Az alábbiakban azt vizsgálom, vajon annak arányában változott-e egy-egy településen a Fidesz szavazataránya a két választás között, hogy mennyien szavaztak a Fidesz által propagált „nem” opcióra a 2016. október 2-i népszavazáson. Az „igen” válasz nem feltétlen igazolná, hogy pont a menekültellenes-kampány okozta a Fidesz szavazatszámának – és ezáltal a választási részvétel – jelentős növekedését 2018-ban, és főleg nem azt, hogy semmilyen más tényező nem járult hozzá, akár sokkal nagyobb mértékben is, a Fidesz népszerűségéhez. Valószínűsíteni viszont, hogy a szóban forgó kampány a Fidesz szavazótáborának legalábbis az *összetételét* mindenképpen megváltozt-

tatta, hiszen az aligha képzelhető el, hogy a Fidesz-tábor települések közötti elhelyezkedésében már a kvótanépszavazás előtti hónapokban végbement – akkor igazából senki által nem látott – változások okozták a kampányt.

Ha erős és pozitív a korreláció, akkor valószínű, hogy a Fidesz szavazótábor *nagyságát* is növelte a bevándorlásellenes kampány. Hiszen a 2016. októberben „nem”-mel szavazók aránya (a magyarországi lakcímmel rendelkező szavazásra jogosultak 40,4 százaléka) jócskán meghaladta a Fidesz 2014-es szavazatarányát ugyanebben a körben (26,6 százalék), és a Fidesz népszerűsége a kampány 2015. nyári beindulás után kezdett el felfelé, a Jobbiké pedig lefelé araszolni a közvélemény-kutatásokban (lásd később az 5–6. ábrát). A 2. táblázat három regressziós modellje elég erős kapcsolatot mutat e téren.

2. táblázat. A 2018-ban a Fidesz–KDNP-listára adott szavazatok

	1. modell	2. modell	3. modell
	<i>b</i>	<i>b</i>	<i>b</i>
Konstans	0,09*** (0,003)	-0,01** (0,003)	0,09*** (0,002)
Fidesz-KDNP szavazatarány, 2014	0,90*** (0,012)	0,47*** (0,012)	0,90*** (0,009)
A „nem” szavazati aránya, 2016. október		0,53*** (0,009)	
A „nem” szavazati arány reziduálisa			0,53*** (0,009)
R^2	0,63	0,81	0,81
N	3176	3176	3176

Megjegyzés: A választásra jogosultak arányában lineáris regressziós modelljei a 2016. októberi népszavazás és a 2014-es országgyűlési választások eredményének felhasználásával (település-szintű adatok, az esetek súlyozva a település 2014-es választónépességével). A táblázat három lineáris regressziós modell *b* együtthatóit és (zárójelben) ezek standard hibáját mutatja be a magyarázott varianciarányad (R^2) és az esetszám (N) mellett. Az esetek Magyarország települései, a 2014-es választónépesség méretével súlyozva. A 2014-es és későbbi településlista közti apró különbség megszüntetése érdekében az utóbb függetlenedett Balatonakarattyát a 2016-os és 2018-as adatokban is összevontam Balatonkenesével.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

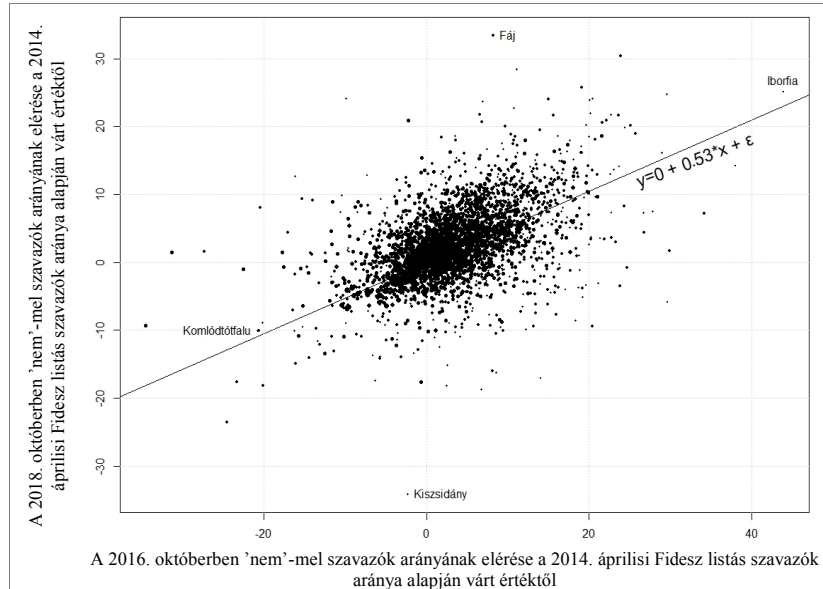
A 2018-as Fidesz-szavazatok települések közötti különbségeit durván 63 százalékban magyarázzák a 2014-es eredmények, de további 18 (és összesen 81) százalékot magyarázhatunk meg, ha a kvótanépszavazáson leadott „nem”-ek arányát is figyelembe vesszük (lásd az első két számszlop R^2 statisztikáját). A 2. modell szerint a 2018-as Fidesz-szavazatok két legfontosabb forrása a 2014-es Fidesz-szavazatok 47, és a népszavazási nemek 53 százaléka volt. Az azonban nehezen hihető, hogy a referendum rásegítő hatá-

sa nélkül a 2014-es Fidesz-szavazóknak csak 47 százaléka maradt volna hű a párthoz: itt inkább a regresszió implicit feltevésével lehet baj, miszerint a független változók nem rendeződnek egy eleve ismert oksági láncolatba. A 3. modell egy elég erős feltevés bevezetésével korrigál. Eszerint a 2014-es Fidesz-szavazók attól függetlenül szavaztak 2018-ban a Fideszre, hogy mit csináltak a referendum alkalmából, és a 2016. októberi eredmények maguk is elsősorban a Fidesz 2014-es támogatottságában meglévő települések közötti különbségeket követték. A 3. modell új független változója ezért nem a „nem”-ek tényleges aránya 2016-ban, hanem az utóbbinak az a reziduális része (az eredeti variancia mintegy 55 százaléka), amely nem függött össze a Fidesz 2014-es szavazatarányával. A 3. modell egy olyan – nyilvánvalóan leegyszerűsítő – interpretációját adja a 2018-as eredményeknek, hogy a településszintű Fidesz-szavazatok négy tényezőtől adódtak össze. Egyrészt az összes jogosult 9 százaléka alaphoz Fidesz szavazó volt (lásd a konstanst), és ehhez hozzájött még a 2014-es Fidesz-szavazatok kilenctized része. Ezek ketten megmagyarázzák, hogy átlagosan mekkora volt a Fidesz 2018-as szavazataránya, míg annak települések közötti eltéréseihez még hozzájárult a kvótára adott „nem” szavazatok korábbi fideszes eredményekkel nem magyarázható részének 0,53-át, és egyéb tényezők magyarázhatták a variancia maradék 19 százalékát.

A 4. ábra a 3. modell alapján ábrázolja a népszavazási és a 2018-as választási eredmények jól látható lineáris összefüggését. Tehát azt látjuk itt, hogy a két szóban forgó változónak a 2014-es Fidesz-szavazatokkal nem magyarázható része miként függ össze egymással. A két reziduális pozitív összefüggését az átlósan keresztező regressziós egyenes meredeksége és statisztikai szignifikanciája jelzi ($b = 0,53, p < 0,001$).

A 4. ábrán külön megjelölt Iborfia és Komlódtótfalu ellenkező végletek, de egyaránt közel kerülnek a regressziós egyeneshez, és így az általános trendet is jól szemléltetik. Hogy Iborfia pont az ország legkisebb települése, az itt csak annyiban érdekes, hogy a regressziós egyenlet meredeksége kiszámításánál is úgy tízezerszer kisebb súlyt kapott, mint egy nagyobb vidéki város, és az ábrán alig látható pici pontként jelenik meg, lévén ott minden település a választónépessége logaritmusával arányos nagyságú pontot kap. Iborfián a 2014-es 45 százalékról 2018-ban 75 százalékra ment fel a Fidesz–KDNP-listára szavazók aránya az összes jogosultak között. A jelen számítások azt mutatják, hogy pont egy ilyen 30 százalékos növekedést várhatunk az általános trend szerint ott, ahol a pusztán a 2014-es Fidesz-szavazatok alapján vártnál bő 40 százalékkal többen szavaztak nemmel 2016. október 2-án.

4. ábra. A kvótanépszavazáson és a 2018. áprilisban listán a Fidesz-támogatók aránya közti, a 2014-es Fidesz-szavazatok arányára kontrollált parciális összefüggés

Az ábra a 2. táblázatban is használt adatok és súlyok használatával készült. Minden pont egy-egy települést jelez. A pontok mérete a település választónépességének 2,7-es alapú logaritmusával arányos. A vízszintes és függőleges tengely is egy-egy lineáris regresszió reziduálisa. A két regresszió egyetlen független változója a Fidesz–KDNP-lista 2014-es szavazataránya a választásra jogosultak körében. A két regresszió függő változója a kvótanépszavazáson nemmel szavazóknak, és a Fidesz–KDNP-lista 2018-as szavazóinak a szavazásra jogosultak közötti aránya.
 Forrás: szavazóköri szintű adatok a www.valasztas.hu oldalról.

Az ország másik (északkeleti) végén levő Komlódtótfaluban ezzel szemben a 2014-es 60 százaléknyi Fidesz-szavazat alapján várhatóhoz képest alacsony volt mind a 2016-os „nem”-ek, mind pedig a 2018-as Fidesz-szavazatok aránya. Valamiért csak 47 százalék szavazott nemmel, ami 20 százalékkal kevesebb az általános összefüggés alapján vártnál, és talán éppen emiatt 2018-ban csak 53 százalék (a 2014-es eredmény alapján vártnál 10 százalékkal kevesebb) szavazatot kapott a Fidesz. Általánosságban, egy százaléknyi várakozáson felüli „nem” szavazat 0,53 százaléknyi extra Fidesz-szavazatot érhetett 2018-ban.

A 2018-as választáson tehát rekordmagasságokba emelkedett a belföldi szavazók részvétele, és erre különleges körülményként egyedül a 2015-ös

menekültválságra építő és egészen a választásokig rendkívüli intenzitással és költségvetéssel folytatódó fideszes és kormányzati kampányban látok plauzibilis magyarázatot. Az itt látott adatokkal az támasztható alá, hogy ez a kampány jelentősen átalakította a Fidesz szavazótáborának területi elhelyezkedését 2014 és 2018 között, míg az ellenzéki szavazatok földrajzi megoszlása – a pártok változatossága és jelentősebb névsorváltozása ellenére – lényegesen stabilabb maradt.⁵ Egyébként bár a részvétel növekedése a Fidesz szavazatarányának növekedésével esett egybe, ettől még a Fidesz-szavazók között nem váltak alulreprezentálttá a közvélemény-kutatások sokat emlegetett „biztos szavazói”. Egyszerűen csak nőtt a számuk, miközben az ellenzéki szavazók közvélemény-kutatásokban mérhető részvételi kedve továbbra is a Fidesz-támogatókénál jellemzően alacsonyabb maradt. Ennélfogva a kampányvégi mozgósítás *potenciális* hatása továbbra is az ellenzéki szavazóknál lehetett magasabb,⁶ bár a célzott mozgósításban továbbra is valószínűleg a Fidesz tudott többet nyújtani bejáratott adatbázisainak és aktivistahálózatának köszönhetően.

3. Pártnépszerűség, 2014–2018

A fentiekből nem következik, hogy a menekültválság lett volna a pártnépszerűségek egyetlen vagy akárcsak legfontosabb meghatározója az elmúlt parlamenti ciklusban. Ha a menekültválság valamelyik párt népszerűségét táplálta, akkor az számos közvetett jel szerint a Fidesz volt. De ettől a kvótanépszavazás hatása még lehetett látszólagos a Fidesz-szavazótábor földrajzi elhelyezkedésére: a fenti elemzés nem cáfolja azt a közismert véleményt, hogy pártos patronázshálózatok terjeszkedése változtatta meg a Fidesz-tábor területi elhelyezkedését és nagyságát (Hont, 2018), majd ez a változás nyilatkozott meg a kvótareferendum és a választás eredményeiben is. A választói magatartást mindig végtelen sok tényező befolyásolja kisebb-nagyobb mértékben, és nem mindegyiket lehet láthatóvá tenni az elemzésekben.

⁵ A 2014-es Fidesz-szavazatarány földrajza csak 63 százalékban magyarázza a 2018-as megoszlást, és még a kvótanépszavazás „nem”-jeivel együtt is csak 81 százalékban (lásd 2. táblázat). Ugyanezt az elemzést megismételve, az összes nem fideszes szavazat 2014-es és 2018-as arányával, illetve az „igen” és „érvénytelen” szavazatok 2016-os arányával, azt kapjuk, hogy a 2014-es megoszlás egymaga 86 százalékban magyarázza a 2018-ast, és a 2016-os igenek és érvénytelenek arányának figyelembevétele csak 0,88-ra növeli az R^2 -statisztikát.

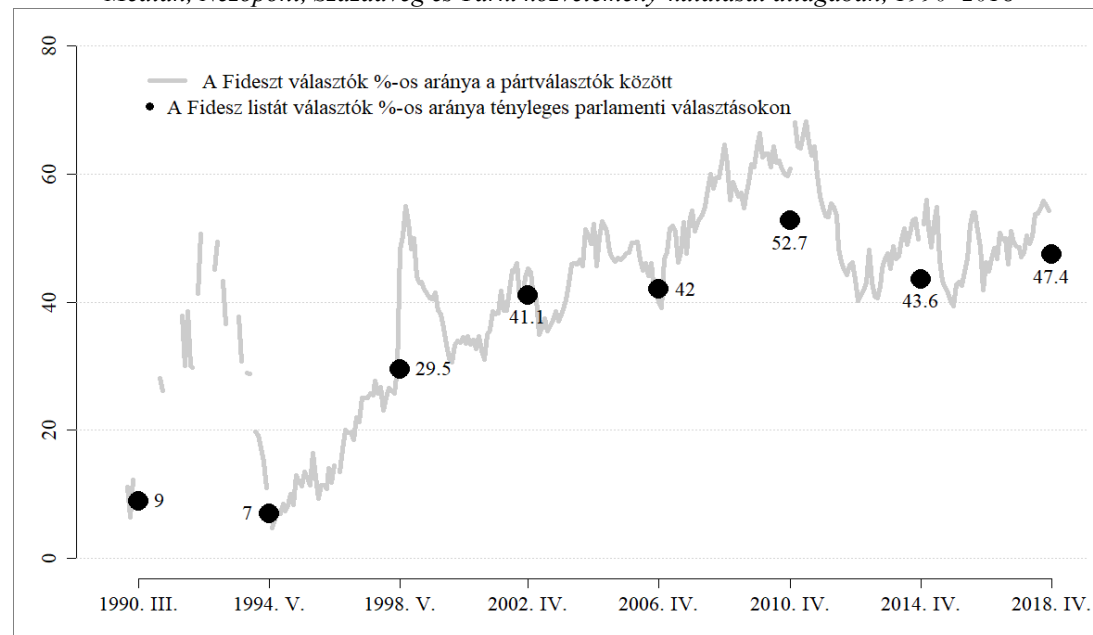
⁶ Például a Közös Ország Mozgalom számára személyes megkérdezéssel 2018. február eleje és március vége között a Medián és a ZRI Závecz által végzett 17 egyéni választókerületi adatfelvételen ($N = 17\,000$) az ellenzéki listák valamelyikének áprilisi támogatását tervező választóknak csak 59 százaléka mondta, hogy biztosan elmegy majd szavazni, míg a Fidesz-listára szavazást tervező szavazók között ugyanez az arány 74 százalék volt.

A láthatatlanság viszont nem érv valaminek a léte mellett. Egy kézenfekvő induktív módszer a lehetséges befolyások felderítésére annak vizsgálata, hogy miként változik hosszabb távon az egyes pártokra szavazni tervezők aránya a közvélemény-kutatásokban, és ez milyen folyamatokkal állhat összefüggésben. Bár a jelen keretek nem alkalmasak utóbbiak tüzetesebb elemzésére, az alapadatok szembesítése a legismertebb népi bölcsességekkel hasznos lehet. Az 5–7. ábra a lehető leghosszabb idősorok figyelembevételével szemlélteti, hogy a 2010–2018-as választások négy legnagyobb pártjának havi népszerűségi adatai valóban jól jelzik előre az ábrákon feltüntetett – értelemszerűen a közvélemény-kutatások által nem vizsgált levélzavazatok nélkül számított – választási eredményeket. Csupán a Fidesz és a Jobbik esetében láthatunk egy ismétlődő hibát. A Jobbikot alul-, a Fideszt meg felülbecslik a hagyományos piacvezető cégek kalibrált technológiával végzett közvélemény-kutatásai.⁷ Ugyanakkor a viszonylag nagyobb pártok esetében az adatok érdemi magyarázatot követelő ingadozásokat mutatnak egy-egy parlamenti cikluson belül is.

Az 5–6. ábrán szembeszökő, hogy 2014 végén és 2015 elején – az RTL-híradók Fidesz-froclizó korszaka, a „kitiltási botrány”, az internetadó, G-nap stb. idején – erősen visszaesett a Fidesz támogatottsága. A 2015. nyári menekültválság idején és az azt követő hónapokban azonban gyorsan megugrott, míg a 2014-ben és 2015 elején folyamatosan növekvő Jobbik támogatottsága hirtelen visszaesett. Eközben az LMP, az MSZP, illetve az MSZP-n kívüli „ballib” pártok (DK, Együtt, Párbeszéd – ezek együttes támogatottsága a két vonal különbségeként olvasható le a 7. ábrából) népszerűsége és a menekülteellenes kampány kronológiája között nem látszik érdemi kapcsolódási pont. Mindez összhangban áll azzal a közkeletű bölcsességgel, hogy a menekültválság idején a Fidesz a választók szemében átpozícionálta magát egy markánsan bevándorlóellenes pártként, ami elsősorban a korábbi, illetve a potenciális Jobbik-támogatók szemében növelte meg a kormánypárt népszerűségét.

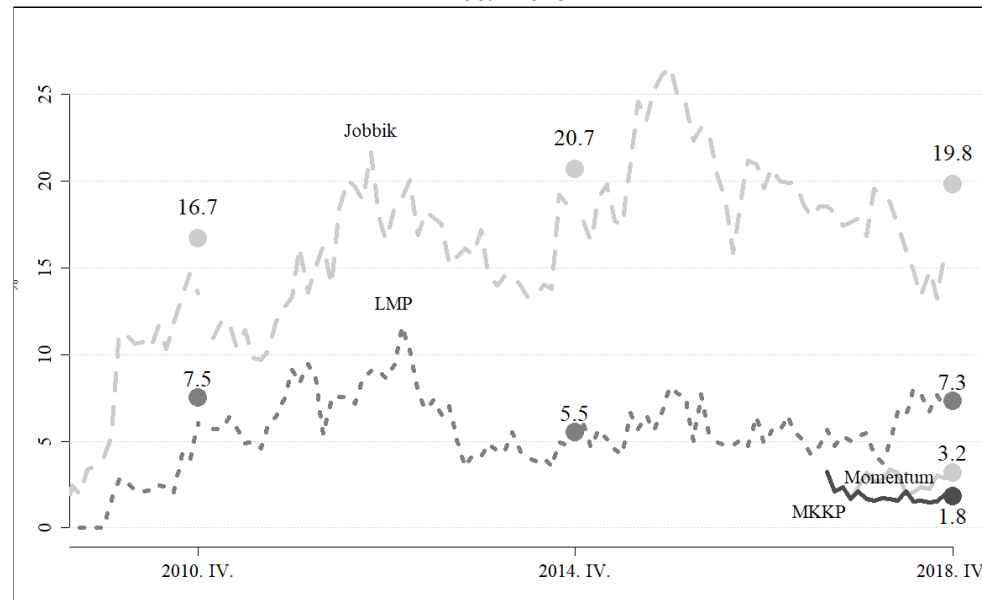
⁷ A hírmédiában a 2018-as választás után elterjedt ezzel ellentétes vélekedés téves. Igaz, az idősoros ábrában rövid múltjuk miatt figyelmen kívül hagyott közvélemény-kutató intézetek – vagy nem véletlenszerű, online toborzott önkéntes minták használata, vagy a Fidesz-szavazókat alulsúlyozó korrekciók miatt – valóban publikáltak a Fidesz támogatottságát jelentősen alulbecslő számokat 2018-ban, és a Nézőpont, illetve a Republikon Intézet szakértői becslései is 41 százalékra saccolták a Fidesz listás szavazatarányát. Viszont az ábrákon szereplő patinásabb közvélemény-kutatók tényleges közvélemény-kutatásaiban, különleges korrekciók és súlyozási eljárások mellőzése mellett, egyetlen ZRI-felmérés kivételével mindig jóval 50 százalék feletti volt a Fidesz mért támogatottsága a pártválasztók körében a 2018-as kampány során.

5. ábra. A Fideszt választók százalékos aránya a pártválasztók között az adott hónapban publikált Ipsos/ZRI, Medián, Nézőpont, Századvég és Tárki közvélemény-kutatásai átlagában, 1990–2018

Adatforrások: Róna Dániel és a <https://kozvelemenykutatok.hu> gyűjtései.

6. ábra. A hagyományos tömbökön kívüli pártok választóinak százalékos aránya a pártválasztók között Ipsos/ZRI, Medián, Nézőpont, Századvég és Tárki adatainak átlagában és a tényleges listás választási eredményekben, 2009–2018

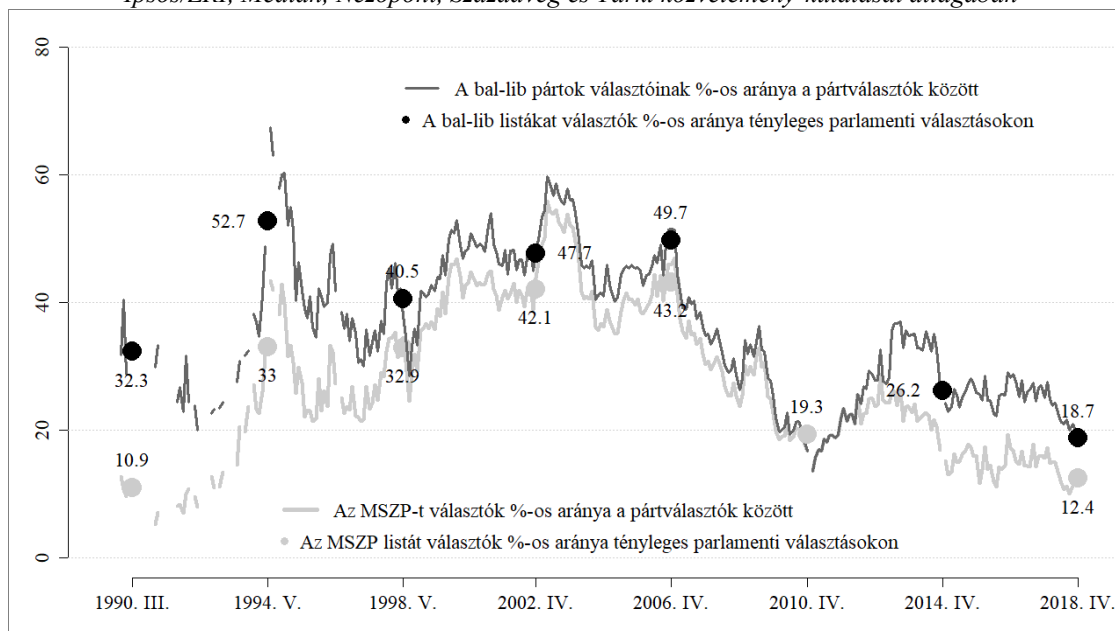

Adatforrások: Róna Dániel és a <https://kozvelemenykutatok.hu> gyűjtései.

Az 5. ábrán megfigyelhetjük azonban azt is, hogy 2016 elején, a menekültválság elmúlásával ez a hirtelen jött Fidesz-bónusz elolvadt, és a párt támogatottsága egy rövid időre a 2015. eleji szintre esett vissza. 2016 tavaszától aztán ismét kitartó növekedésnek indult a Fidesz népszerűsége, és kellő képzelőerővel nyilván ezt is lehet a folyamatos menekültellenes kampánynak tulajdonítani. De az az értelmezés sem tűnik megengedhetetlennek az adatok alapján, hogy a menekültválságra adott kormányzati reakció, még ha át is szervezte a Fidesz szavazótáborát, és alkalmat is adott egy új szavazóközönset mozgósító kampányra, önmagában nem tudta felvinni a Fidesz népszerűségét a 2014-es választáson látott szintre sem, nemhogy még annál magasabbra. Ennek oka pedig az volt, hogy először 2014 második felében, majd 2016 elején is, valami erősen visszavetette a párt támogatottságát, és ami ezt végül huzamosabban is ellensúlyozni tudta 2016-2018-ban, az már nem a menekültek és bevándorlók kérdése volt, hanem valami más.

A „valami más” keresve először néhány makrogazdasági idősort (infláció, munkanélküliség, gazdasági növekedés) vettem egybe a mindenkor főkormánypart magyarországi havi népszerűségével, de nem sok említésre méltó összefüggést találtam. Ez nem meglepő: a gazdasági tényezők választási hatását vizsgáló irodalomban szinte közhely, hogy a reálgazdasági folyamatok csak a politikai diskurzus és verseny, a pártpolitikák, a népi percepciók és más bonyodalmak többszörös közvetítésével befolyásolják a pártok népszerűségét (lásd például *Johnston és szerzőtársai*, 2004). Rövid idő alatt is sokat változhat, hogy milyen gazdasági tényezők hatnak legjobban a választópolgárok gazdasági közérzetére. Azt azonban már inkább csak a politikai felelősségi viszonyok átláthatósága befolyásolja, hogy az állampolgárok gazdasági helyzetértékelése kihat-e a kormányzó pártok népszerűségére (lásd például *Sanders*, 1995, *Duch–Stevenson*, 2008).

7. ábra. A balliberális pártokat választók százalékos aránya a pártválasztók között az adott hónapban publikált Ipsos/ZRI, Medián, Nézópont, Századvég és Tárki közvélemény-kutatásai átlagában

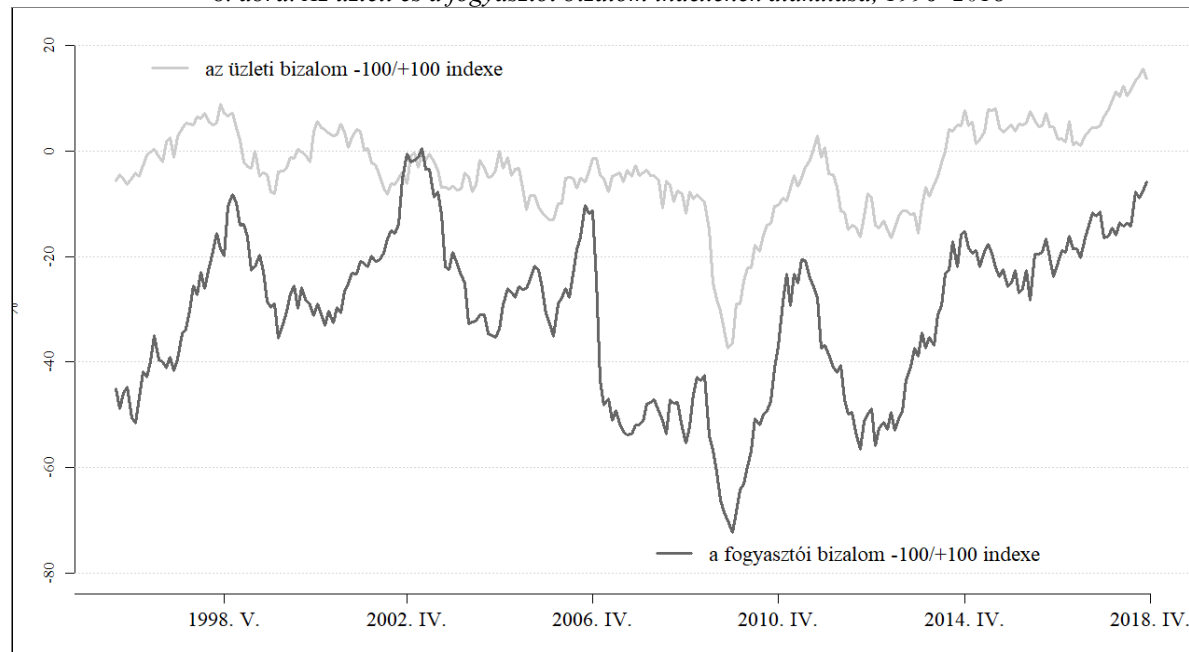

Adatforrások: Róna Dániel és a <https://kozvelemenykutatok.hu> gyűjtései.

Magyarország jelentős hatalomkoncentrációt megengedő politikai rendszerében ez utóbbi nemigen jelentett problémát az elmúlt 20 évben. Ezért a fogyasztói bizalmi index – ami inkább csak a 2001–2002. évihez hasonló fenntarthatatlan hitelbővülés idején szakadt el a vállalati menedzsmentek válasza-in alapuló üzleti bizalmi index tükrözte gazdasági realitásoktól (lásd 8. *ábra*) – feltűnően szoros együtt járást mutat a közvélemény-kutatásokban a mindenkorai fő kormánypartot támogatók arányával (lásd 9. *ábra*).

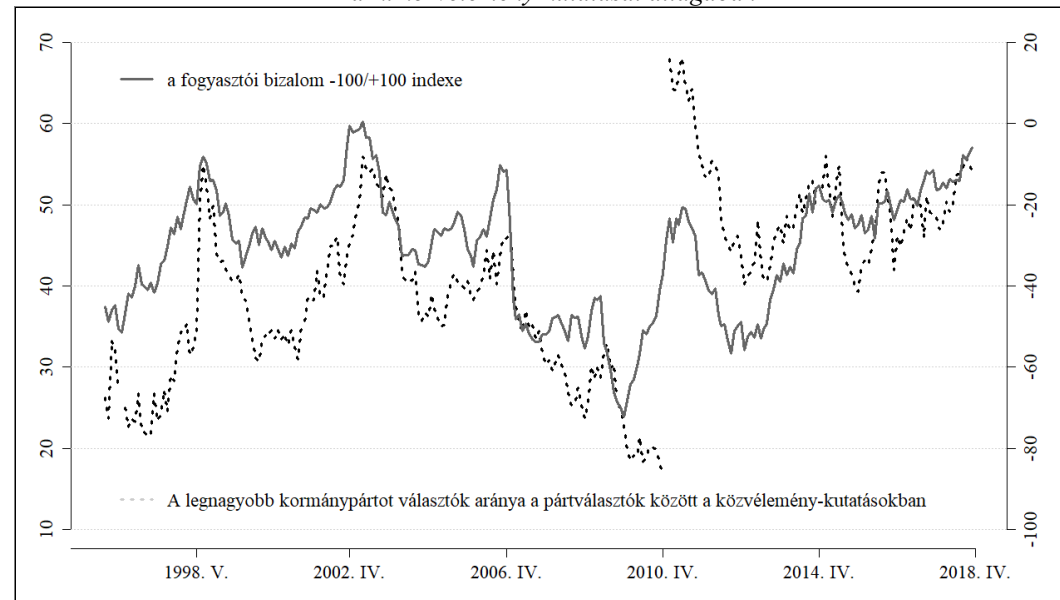
Persze a látványos korreláció is csak korreláció. Ám a fentiekben mégis csak szisztematikusan az elérhető legjobb adatokra koncentráltunk, ezek pedig azt sugallják, érdemes lehet a menekültválságra adott kormányzati válasza-ra és az azt követő rendkívül intenzív és hosszan tartó kampányra úgy tekintetni, mint ami a Fidesz társadalmi bázisát definiálta újra, míg az átlagos népszerűségét tartósan nem befolyásolta. A fogyasztói bizalmi index alakulása az *ábra* szerint nem magyarázza meg a Fidesz népszerűségének két látványos visszaesését a ciklus során, és a 2015 nyarán indult emelkedést is inkább a menekültválsággal kapcsolatos reakciókkal hozhatjuk összefüggésbe. De a Fidesz népszerűségének 2016–2018-as emelkedő trendjét, és több mint húszéves távlatban is rendhagyóan magas szintjét alighanem könnyebb a lakosság gazdasági közérzetének a 2014–2018-as parlamenti ciklus során páratlanul kitartóan és magyar viszonylatban rendhagyóan magas – ráadásul 2016–2018-ban még tovább emelkedő – szintjével magyarázni.

8. ábra. Az üzleti és a fogyasztói bizalom indexének alakulása, 1996–2018

Forrás: GKI (2018).

9. ábra. A fogyasztói bizalom és a legnagyobb kormánypartot választók százalékos aránya a pártválasztók között az adott hónapban publikált Ipsos/ZRI, Medián, Nézőpont, Századvég és Tárki közvélemény-kutatásai átlagában

Adatforrások: GKI (2018), Róna Dániel és a <https://kozvelemenykutatok.hu> gyűjtései.

4. Választási rendszer

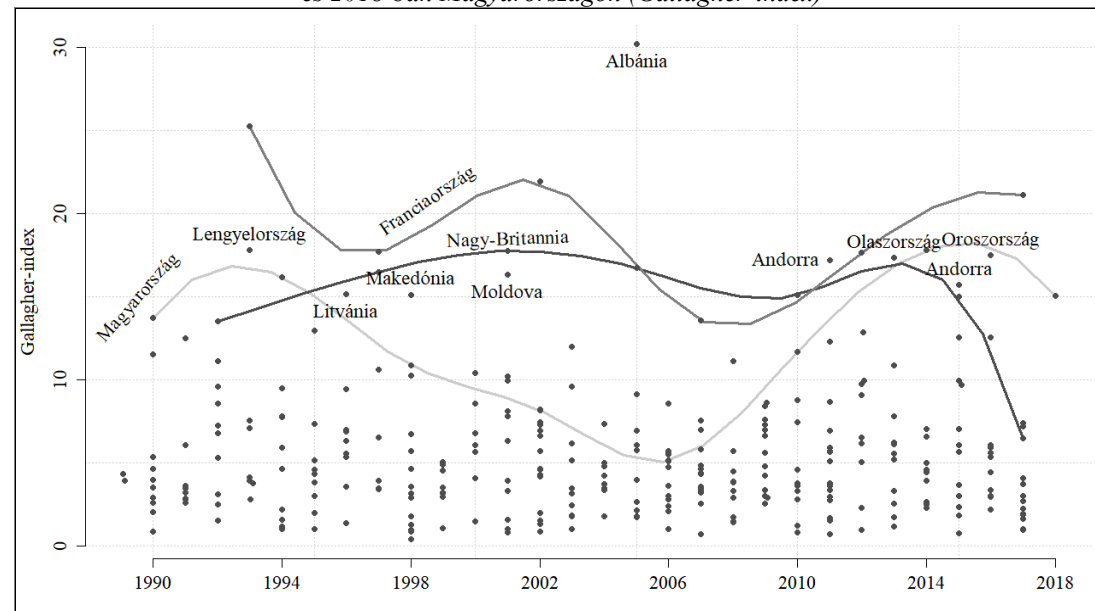
A kormányzó párt kiemelkedő népszerűsége nem volt elég ahhoz, hogy a Fidesz alkotmányozáshoz elégséges többséget szerezzen immár a harmadik egymást követő választáson. A magyar pártrendszer versengő jellegének mély csorbáit legalább felerészben a választási rendszerben és a magyar alkotmányban találhatjuk meg.

Egyrészt, Magyarország 1990 óta szinte egyedülálló kivétel volt a kortárs demokráciák között azzal, hogy míg az alkotmány bármely megváltoztatását lehetővé tette egyetlen választott testület egyszeri döntése által, addig ennek az egyetlen testületnek a megválasztására nem egy szigorúan arányos képviseletet biztosító választási rendszert alkalmazott. Az alsóház többségi módszerrel történő megválasztását ugyanis egy más módszerrel megválasztott felsőház alkotmányozási jogkörével szokás egybekötni a világ demokráciáiban.⁸ Másrészt, az 1989-ben kialakított magyar választási rendszer szándéka szerint ugyan a többségi és az arányos választási rendszerek elemeit egyfajta középúton egyesítő rendszer volt, de valójában – a 2011-es átalakítások előtt és után is – jellemzően a tisztán többségi választási rendszerekhez hasonlóan aránytalan mandátummegoszlást eredményezett. A 10. ábra a Gallagher-index⁹ segítségével mutatja a mandátummegoszlás aránytalanságát az összes európai nemzeti választáson 1990–2017 és 2018-ban Magyarországon.

⁸ Másutt erre csak a politikai szokásjog erős tiszteletével működő, volt brit gyarmatokból kialakult kis szigetországokban találhatunk példát, mint Barbados, vagy az 1993-as választási reformja előtt Új-Zéland.

⁹ A Gallagher-index a százalékos mandátum- és szavazatarányok pártonkénti különbsége négyzetösszegének a gyöke, osztva 2-vel (*Gallagher, 1991*). A bonyodalmas formula értelme az, hogy nagyobb aránytalanságnak számítson egy nagyobb párt X százalékos alulrepresentáltsága a parlamenti mandátumok tekintetében, mint az, ha számos kisebb párt összesen X százalékkal alulrepresentált. Egyebekben viszont a Gallagher-index is nagyjából úgy működik, mintha egyszerűen összeadnának az összes a mandátumokban a szavazatarányukhoz képest felülrepresentált pártoknál talált különbséget a mandátum- és a szavazatarány között.

10. ábra. A mandátummegosztás aránytalansága az összes 1990–2017 közötti európai nemzeti választáson és 2018-ban Magyarországon (Gallagher-index)

Forrás: Gallagher (2018).

Mint az *1.* és a *10. ábra* is jelzi, a pártok szavazat- és mandátumaránya közötti legszélsőségesebb eltérésekkel nem a leginkább többségi (tehát a brit típusú) választási rendszerben találkozunk, hanem:

1. a kétfordulós francia rendszerben, amelyben viszont nem igazán indokolt az ábrán látott módon összehasonlítani az első forduló szavazatarányokat a mandátumok alapvetően a második fordulóban kialakuló végső megoszlásával. 2017-ben például a második forduló szavazatarány felől nézve az ábrán látottnál kevesebb, mint fele akkora, és így a 2014–2018-as magyar szintnél jóval alacsonyabb volt a szavazat- és a mandátummegoszlás franciaországi aránytalansága;¹⁰

2. hébe-hóba olyan listás rendszerekben, ahol vagy egy magas bejutási küszöb fosztja meg a szavazók igen nagy részét a parlamenti képvisellettől, és reprezentálja ezért felül a mandátumokban a nagyobb pártokat, vagy pedig egy speciális bónuszrendszer garantálja a legnagyobb támogatottságú pártszövetség parlamenti többségét;¹¹ illetve

3. az olyan vegyes választási rendszerekben (Albánia, Andorra, Litvánia, Makedónia, Magyarország, Oroszország 2003-ig és 2017-től újra), amelyben a listás mandátumok csak részben vagy egyáltalán nem kompenzálják az egyéni választókerületekben keletkező aránytalanságokat.

Miért okozhatnak bizonyos vegyes rendszerek, mindenekelőtt pedig éppen a jelenlegi magyar választási rendszer, időnként nagyobb aránytalanságot, mint egy tisztán többségi rendszer? Ennek megértéséhez azt kell belátni, hogy a többségi választási rendszerek éppen azzal mérséklék a szavazat- és a mandátummegoszlás közti aránytalanságot, hogy egyértelmű ösztönzőket teremtenek a pártkoncentrációnak: aki nem akarja gyengíteni a hozzá közelebb álló oldalt, az kénytelen ennek a helyileg legerősebb képviselője mögé felsorakozni. Ezért a képviselő jelentősebb aránytalansága tisztán egyéni választókerületeken alapuló választási rendszer mellett csak speciális esetekben várható (lásd Cox, 1997).¹² Máskülönben matematikailag ugyan nem garan-

¹⁰ A 2017-es francia nemzetgyűlési választáson az *En Marche!* úgy szerezte meg összességében a mandátumok 53,4 százalékát, hogy az első fordulóban 28,2 százalék szavazataránnyal csak két képviselői helyet szerzett, de a második fordulóban elért 43,1 százaléknyi szavazattal nyert ehhez még további 306 mandátumot (*Ministère de l'Intérieur*, 2017).

¹¹ Az elsősorban az *1. ábrán* a 2015-ös lengyel és török, a *10. ábrán* az 1993-as lengyel és a 2001-es moldovai választás szolgál példával, míg a bónuszrendszerre San Marino 2016 óta, illetve Olaszország 2005 és 2013 között – utóbbiban azonban már meg is szüntették azt az alkotmánybírók ellenvetései miatt.

¹² Ilyen eset, ha *1.* a választás többfordulós, és ezért más és más ösztönzők hatása alatt cselekednek a jelöltet állító pártok és azok szavazói is az egyes fordulóokban (lásd Franciaország); vagy *2.* az induló pártokat több politikai dimenzió is megosztja (például Kanadában a bal–jobb szembenállás mellett a nyelvi és regionális ellentét); vagy *3.* bizonytalan a pártok helyi erőssorrendje (mint

tálja, de hatékonyan ösztönzi a pártok koncentrációját és a választási földrajz diverzifikációját, ezáltal elősegítve, hogy egy tisztán egyéni kerületi rendszer is viszonylag arányos képviselőket teremtsen.

A egyes rendszerekben ezzel szemben megjelennek ugyan az arányosság matematikai garanciái, ám éppen ezért a pártrendszer koncentrációja és földrajzi diverzifikációja felé ható ösztönzők is meggyengülnek a többségi rendszerekhez képest. Az eredmény egy sokszor még az arányos rendszerekre jellemzőnél is szétaprózottabb pártrendszer (Moser, 1999), ami a választási rendszer többségi elemeivel közreműködve ugyanolyan vagy még aránytalanabb parlamenti képviselőket eredményezhet, mint a tisztán többségi rendszerek.¹³

Ezt igazolja vissza a 10. ábra is, amelyen minden 1990 utáni európai országos választás egy kerek pontként jelenik meg. Csak a két többségi rendszert használó ország (Egyesült Királyság és Franciaország), illetve Magyarország választásai produkálnak elég rendszeresen magas aránytalanságot, ezért ezek idősorait egy-egy hullámvonal köti össze a jobb láthatóság érdekében. Másutt, mint láttuk, ilyen magas értékek csak elszórtan fordulnak elő. Az is látható, hogy a brit rendszer meglehetősen arányos mandátummegosztást is eredményezhet, már amikor nagyjából kétpárti a verseny (mint ahogy az ország közel 90 százalékában volt 2015-ben).

A különösen aránytalan eredmények Magyarországon még annál is gyakoribbak, mint más nem arányos vegyes rendszerekben (amire Andorra és Litvánia, illetve bizonyos rövidebb időszakokban Albánia, Horvátország, Makedónia, Olaszország, Oroszország és Ukrajna szolgáltatott még európai példát). A 2010 utáni adat fényében a magyar rendszernek aránytalanság tekintetében csak a francia lehet versenytársa Európában: erről pedig már láttuk, hogy a második forduló szavazatmegosztásokhoz képest egyáltalán nem is produkál olyan nagyon aránytalan mandátummegosztást, mint azt az ábránkon szereplő „mindenkire ugyanaz a mérce” számítás kicsit félrevezetően sugallja.

Magyarországon is a nagyobb arányosság irányába haladtak a dolgok 1994 és 2006 között, amikor két nagy politikai blokk kiegyensúlyozott versenye alakult ki. Ezt a folyamatot 2010 előtt a baloldali választói tömb felbomlása fordította vissza, mivel a másik nagy párt (a Fidesz) lényegében az összes egyéni választókerületi mandátum megszerzésére képessé vált. A 2011–13-as választási reform a pártrendszer változása miatt megnövekedett aránytalansá-

Angliában volt 1974 és 2015 között előbb a liberálisok, majd – egy választás erejéig – a UKIP miatt).

¹³ Ez természetesen nem vonatkozik a parlamentbe jutó pártok közötti teljes arányosságot a szabályrendszerükkel garantáló vegyes rendszerekre, mint amilyen a német és az új-zélandi.

got azonban nem csak fokozta azzal, hogy növelte a rendszeren belül az egyéni választókerületek arányát, eltörölte a második fordulót, és bevezette a másutt ismeretlen győzteskompenzációt. Az aránytalanság állandósítása felé is fontos lépés történt azzal, hogy a megreformált választási rendszer a többségi logika által ajánlott pártkoncentrációval ellentétes irányba ható ösztönzőket felerősítette. A többes jelölés¹⁴ bevezetése könnyebbé, a párt- és kampányfinanszírozás új rendszere¹⁵ anyagilag vonzóvá, a pártlistákra vonatkozó szabályok változása¹⁶ pedig a korábbinál sokkal fontosabbá tette azt, hogy minden kisebb párt lehetőleg önálló jelöltet indítson az egyéni választókerületekben, és ezzel növelje a szavazatok szétaprózódását. Mindeközben a kormánypárt az állami erőforrásokhoz való korlátlan hozzáférése miatt szinte erőfeszítés nélkül tudott ellenállni a politikai osztódás mindezen kísértésének. Ennek megfelelően 2014-ben a 2010-es szintnél is magasabb volt a szavazatmandátum aránytalanság, és 2018-ban a 2010 előtt megszokottnál sokkal erősebb ellenőztöznők álltak a pártközi együttműködések útjában. Azt, hogy 2018-ban végül mégis csökkent a mandátummegoszlás aránytalansága 2014-hez képest, alapvetően a választók körében új jelenségként megjelenő – már korábban tárgyalt – tömeges taktikai szavazásnak tudható be.

5. Kritikus választás?

Szó szerint világraszóló győzelmet aratott a Fidesz a 2018-as magyar országgyűlési választásokon, amely tényleg páratlan a világ megyénél nagyobb lélekszámú demokráciái körében. Biztosak lehetünk benne, hogy szerte Európában sokan és sokfelé próbálják majd utánozni a kampány módszereit a siker reményében. Hazai állapotaink felől természetesnek tűnhet, hogy egyetlen ellenzéki vezető sem gratulált a győztes párt vezetőjének, de a működő demokráciák normái felől nézve még ennél is meglepőbb, hogy a kormánypárti publicistáknak az ellenzéket gyakran bíráló hada sem tette ezt szóvá roppant hangosan. Csak arra gondolhatunk magyarázatként, hogy ők sem tartják odaillőnek a 2018-as választás kapcsán a demokratikus versengés szabályait felemlíteni.

¹⁴ A Fidesz által bevezetett új választási rendszerben egy-egy polgár a korábbiaktól eltérően több párt és jelölt választási indulását is támogathatja aláírásával.

¹⁵ A 2012–2013-ban kialakított új rendszerben több állami támogatás jár akár már 27 egyéni jelölt pusztán indítása után is, mint egy-egy kisebb parlamenti párt egész éves munkájához, és gyorsan nő az állami támogatás aránya, ha a listaállításához minimálisan szükségesnél több egyéni jelöltet állít egy párt.

¹⁶ Megszűnt az a korábban élő lehetőség, hogy két vagy több külön listát indító párt maradványához juthasson egy közös jelölt egyéni kerületi szavazataiból.

A választások tisztaságát a választóközönség nagy része is megkérdőjelezte, ám a rekordrészvétel tanúsága szerint mégsem üres rituálét látott a választásokban. A választási magatartás mozgatórugóit keresve, azt találtuk, hogy közpolitikai kérdésekre adott pártválaszok, illetve a gazdasági helyzet – a hivatásos menedzserek üzleti számításával legalábbis 2009 óta nagyon is összhangban levő – népi értékelése elég jól magyarázhatja a vezető pártok népszerűségének fontosabb kanyarjait az elmúlt ciklus idején. Utóbbiak pedig – egy rendkívül aránytalan képviselőket teremtő és könnyen változtatható választási törvény áttételével – valamelyest kihatnak a választási eredményekre. Bár a politikai rendszer nem demokratikus, a fenti korlátozott értelemben 2018-ban is egy versengő pártrendszer keretei között zajlott a választás, még ha kételyeket is ébresztett a verseny komolyságával kapcsolatban.

Indokolt tehát a választási eredmények társadalomstatistikai elemzése. A jelen esszé hozadéka új megvilágításba helyezi azt a közkeletű véleményt, miszerint a választás korszakhatárt jelentett a magyar választói magatartás alakulásában. *Key* (1955) és *Burnham* (1970) nyomán kritikus választásnak nevezik azokat a versengéseket, amelyek valamely, szinte teljesen új közpolitikai konfliktus erőteljes megjelenésével, a választóközönségnek az újdonság az iránti addig ismeretlen érdeklődésének a feltűnő illusztrálásával, hirtelen megugrott választási részvétellel, egy vagy több párt szavazótáborára jelentősebb átalakulásával és a pártok közötti viszonyrendszer tartós átalakulásával járnak.

A menekültválság és bevándorlás tematikájának nyomatékos kampánytémává válása, a rekordrészvétel, a Fidesz szavazótáborának átrendeződése, a korábbi politikai spektrum ellentétes végein elhelyezkedő ellenzéki pártok táborai közötti átszavazás egymással láthatólag összefüggő jelenségei mind ebbe az irányba mutattak, talán még inkább, mint 2010-ben. Ugyanakkor a 2010 utáni kormányok népszerűségének a gazdasági közhangulattal való különösen látványos összefüggése (lásd *9. ábra*) óvatosságot indokol bármilyen politikai trend extrapolálásában.

- Blais, A. (2000): *To Vote or Not To Vote? The Merits and Limits of Rational Choice Theory*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, PA.
- Burnham, W. D. (1970): *Critical Elections and the Mainsprings of American Politics*. W. W. Norton & Co., New York.
- Cox, G. W. (1997): *Making Votes Count: Strategic Coordination in the World's Electoral Systems*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Duch, R. M.–Stevenson, R. T. (2008): *The Economic Vote*. Cambridge University Press, Cambridge, <https://doi.org/10.1017/cbo9780511755934>.
- Előd Fruzsina (2018). *Úristen, kiürül az ország?* Index.hu 2018. június 27. <https://tinyurl.com/yc2rhkne>.
- Eurostat (2018): *EU/EFTA citizens of working age who usually reside in another EU/EFTA country by citizenship and age* [lfst_lmbpcita]. Eurostat, Luxembourg, <https://tinyurl.com/ydbmalng>.
- Franklin, M. N. (2004): *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge University Press, New York.
- Gallagher, M. (1991): *Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems*. *Electoral Studies*, Vol. 10. No.1. 33–51. o.
- Gallagher, M. (2018): *Election Indices*. Department of Political Science, Trinity College Dublin, <https://tinyurl.com/y7vdczmc>.
- GKI (2018): *GKI Konjunktúra index*. Gazdaságkutató Zrt Budapest, <https://tinyurl.com/y7dnl5c2>, <https://tinyurl.com/y7t5qvz>.
- Hont András (2018): *Szabadíts meg a gonosztól*. HVG online, 2018. június 8. <https://tinyurl.com/ybuvzjas>.
- Johnston, R.–Hagen, M, G.–Jamieson, K. H. (2004): *The 2000 Presidential Election and the Foundation of Party Politics*. Cambridge University Press, New York.
- Key, V. O. (1955) *A Theory of Critical Elections*. *The Journal of Politics*, Vol. 17. No. 1. 3–18. o.
- Kmetty Zoltán (2018): *Sok volt az ellenzéki átszavazás, különben még jobban nyert volna a Fidesz*. Index.hu, április 10. <https://tinyurl.com/y8obp3mm>.
- Ministère de l'Intérieur (2017): *Résultats des élections législatives 2017. 11-18 juin 2017*. Ministère de l'Intérieur, <https://tinyurl.com/ydcbxtc6>.
- Moser, R. G. (1999): *Electoral Systems and the Number of Parties in Postcommunist States*. *World Politics*, Vol. 51. No. 3. 359–384. o.
- MTI (2010): *Leadták szavazatukat a külföldön élő magyarok*. Origo.hu, április 4. <https://tinyurl.com/yde2cr69>.
- OECD (2018): *International Migration Outlook, 2018*. OECD Publishing, Párizs, <https://tinyurl.com/y7prdbbl>.
- OSCE/ODIHR (2018): *Hungary, Parliamentary Elections, 8 April 2018: Final Report*. Organization for Security and Co-operation (OSCE)–Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Varsó, <https://tinyurl.com/y6vpazm3>.
- Sanders, D. (1995): *Forecasting Political Preferences and Election Outcomes in the UK: Experiences, Problems and Prospects for the Next General Election*. *Electoral Studies*, Vol. 14. No. 3. 251–272. o. [https://doi.org/10.1016/0261-3794\(94\)00005-T](https://doi.org/10.1016/0261-3794(94)00005-T).

¹⁷ A hivatkozások jegyzékében szereplő összes weboldalak utolsó elérési dátuma: 2018. július 13.

- Tóka Gábor (1998): Választói magatartás. Megjelent: Kolosi Tamás–Tóth István György–Vukovich György (szerk.): Társadalmi Riport, 1998. Tárki, Budapest. 391–411. o. <http://old.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a877.pdf>.
- Tóka Gábor (2006): Vezérek passzív csodálói: a magyar választói magatartás nemzetközi összehasonlításban. Megjelent: Karácsony Gergely (szerk.): Parlamenti választás, 2006. Elemzések és adatok. DKMKA, Budapest, <https://tinyurl.com/y9s7zon6>.
- Tóka Gábor (2014): Constitutional Principles and Electoral Democracy in Hungary. Megjelent: Bos, E.–Pócsa Kálmán (szerk.): Verfassunggebung in konsolidierten Demokratien: Neubeginn oder Verfall eines politischen Systems? Nomos Verlag, Baden-Baden, 311–328. o. <https://tinyurl.com/yc9ypfqs>.
- Tóka Gábor (előkészületben): A centrális erőtér bomlása. Megjelenik: Szabó Andrea–Böcskei Balázs (szerk.): Választás, 2018. Napvilág, Budapest.